

N°211 OKTOBER 2020

Actioma

Nijmeegs Juridisch Faculteitsblad

**Prof. mr. Hub.
Hennekens**

De corona-noodverordeningen
zijn onverbindend

**Mr. M.H.W.C.M.
Theunisse**

Star Wars en staatsrecht

**Mr. dr. J.M.
Veenbrink**

Moet de voorzichtige
marktdelnemer alwetend zijn?

Radboud Universiteit

STAATSRECHT

Star Wars en staatsrecht

1. Inleiding: A long time ago in a galaxy far, far away. . .

In 1977 kwam het eerste deel van Star Wars uit: *A New Hope*.¹ De film was direct een van de populairste films van dat jaar. Mensen konden geen genoeg krijgen van de avonturen van Luke Skywalker, Leia Organa, Han Solo en Chewbacca, de geheimzinnige slechterik Darth Vader en de prachtige filmmuziek gecomponeerd door John Williams. De eerste film kreeg in eerste instantie twee vervolgen in de vroege jaren tachtig met *The Empire Strikes Back* (bekend van de geveugelde uitspraak "No. I am your father") en *The Return of the Jedi*. In 2015 kwam met *The Force Awakens* het eerste deel van een vervolgotrilogie uit die het afgelopen jaar werd afgesloten met *The Rise of Skywalker*.

No. I am your father

Dit artikel heeft voornamelijk betrekking op de zogenaamde prequeltrilogie van Star Wars, de filmreeks die qua chronologie voorafgaat aan de eerste film uit 1977.² *The Phantom Menace* (1999), *Attack of the Clones* (2002) en *The Revenge of the Sith* (2005) vertellen het verhaal van Anakin Skywalker, alias Darth Vader. In de films wordt duidelijk waar Anakin vandaan komt, hoe hij als Jedi³ ongelooflijke krachten verwerft en hoe hij afglijdt naar de *dark side*.

Het verhaal van Anakin wordt verteld tegen de achtergrond van conflict en intrige in de *Galactic Republic* (hierna: **Galactische republiek**). Door die strubbelingen komt de kijker in de prequeltrilogie aardig wat te weten over het staatsrecht van dat fictieve overheidsverband. Dat brengt me bij het onderwerp van deze bijdrage: het staatsrecht in Star Wars. In dit artikel bespreek ik wat aspecten van het staatsrecht van vooral de Galactische republiek⁴ en probeer ik koppelingen te maken met niet-fictief staatsrecht.⁵

2. Staatsvorm

De Galactische republiek is (waarschijnlijk) een federatie.⁶ Kenmerkend voor de federale staatsvorm is dat, anders dan bij een eenheidsstaat zoals Nederland, het overheidsgezag niet steeds uiteindelijk bij een centraal overheidsorgaan ligt. De afzonderlijke delen, de deelstaten, zijn in grote mate zelfstandig en hebben op bepaalde terreinen het hoogste gezag. Ze hebben een eigen wetgever, bestuur en rechterlijke macht.⁷ Bekende federaties op onze planeet zijn onder meer de Verenigde Staten en de Bondsrepubliek Duitsland.

De afzonderlijke delen van de Galactische republiek zijn niet deelstaten, zoals op aarde, maar zonnestelsels. Hoe de bevoegdheden tussen de republiek enerzijds en de afzonderlijke zonnestelsel anderzijds verdeeld zijn, blijkt niet tot in detail uit de films. Ook krijgt de kijker geen diepgaand inzicht in het bestuur of de interne organisatie van de afzonderlijke zonnestelsels. Wel blijkt uit *The Phantom Menace* dat het zon-

¹ De ondertitel *A New Hope* ontbrak overigens bij de release van de film in 1977.

² De eerste trilogie is later opnieuw genummerd. De eerste film uit 1977 is qua interne chronologie – en daarom qua nummering – het vierde deel in de reeks.

³ Een Jedi is lid van de *Jedi Order*. Dat is een oude orde van beschermheren en -vrouwen die gemeen hebben dat ze de Force kunnen gebruiken. Ze houden daarbij vast aan de zogenoemde *light side*. Een Jedi streeft naar innerlijke rust en probeert zo emoties te vermijden die worden geassocieerd met de zogenoemde *dark side*, zoals woede en haat. Zie 'Jedi', starwars.fandom.com. De Force is een ietwat ongrijpbaar concept in Star Wars. Duidelijk is wel dat Jedi – dankzij de Force en hun verhouding daarmee – bijzondere krachten kunnen ontwikkelen. Zo kunnen (de meeste) Jedi voorwerpen laten bewegen met hun gedachten.

⁴ Door de jaren heen is ongelooflijk veel materiaal gerelateerd aan Star Wars verschenen. Behalve de in de inleiding genoemde negen films over de familie Skywalker, zijn onder meer twee spin-off-films (*Rogue One: A Star Wars Story* en *Solo: A Star Wars Story*), een live-actiontelevisieserie (*The Mandalorian*), verschillende animatieseries, videospellen en talloze stripboeken uitgebracht. Mijn eigen onderzoek in het universum van Star Wars is beperkt gebleven tot de live-actionvertellingen. Voor wat meer diepgang heb ik gebruikgemaakt van de doorgaans betrouwbare fanpagina *Wookieepedia* (starwars.fandom.com).

⁵ Mijn bespreking is absoluut niet uitputtend bedoeld. Ik richt me hierna vooral op het politieke staatsrecht van de Galactische republiek. Ik laat bijvoorbeeld grondrechtenbescherming aldaar buiten beschouwing. Daarover is op zich nog best wat te zeggen. Zo komt in *A Phantom Menace* ter sprake dat de Galactische republiek anti-slavernijrecht kent. Ook blijkt uit die film dat de handhaving daarvan niet op elke planeet perfect verloopt.

⁶ Zie in die zin ook 'Galactic Republic', starwars.fandom.com.

⁷ P.P.T. Bovend'Eert, J.L.W. Broeksteeg, C.N.J. Kortmann & B.P. Vermeulen, C.A.J.M. Kortmann. Constitutioneel recht, Deventer: Wolters Kluwer 2016, p. 40.

Mr. M.H.W.C.M. Theunisse*

Max Theunisse is promovendus bij de vaksectie Bestuursrecht aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

* De auteur dankt Toni van Gennip, Manisha Pankow, Irene Theunisse en de redactie van Actioma voor hun waardevolle commentaar op eerdere versies van dit artikel.

nestelsel Naboo⁸ (aanvankelijk) ten minste twee overheidsverbanden kent: één voor elk ras dat op de planeet leeft. De mensen op Naboo worden geregeerd door een monarch die wordt gekozen voor maximaal twee termijnen van elk een periode van twee jaar.⁹ De monarch heeft de beschikking over een adviesraad van ministers, voorgezeten door de gouverneur van de planeet, maar blijft uiteindelijk zelf de bevoegde instantie.¹⁰ Ten tijde van de gebeurtenissen in *The Phantom Menace* is Padmé Amidala de heersende koningin. Op Naboo leeft naast de mens ook een intelligent amfibias: de Gungan. Het ras leeft in (een soort) stadstaten. Het bestuur van de stadstaten legt verantwoording af aan een overkoepelend orgaan: de *High Council*.¹¹

3. Intermezzo: de Handelsfederatie als machtige commerciële partij

Een organisatie die hier niet onbesproken kan blijven, is de *Trade Federation* (hierna: **Handelsfederatie**). De Handelsfederatie is, volgens *Wookieepedia*, “an interstellar shipping and trade conglomerate.”¹² Zij is (van oorsprong) een commerciële organisatie, maar is machtiger dan menig zonnestelsel. De Handelsfederatie heeft een eigen leger, de bevoegdheid om verdragen te sluiten en heeft zelfs indirect publiekrechtelijke bevoegdheid. Wat dat laatste punt betreft: de Handelsfederatie heeft een zetel in de hierna te bespreken senaat.¹³ Volgens *Wookieepedia* is de Handelsfederatie gebaseerd op de Nederlandse VOC.¹⁴

In *The Phantom Menace* komt een ernstig handelsconflict tussen de Handelsfederatie en de Galactische republiek (aange wakkerd door de sluwe senator Sheev Palpatine) tot een hoogtepunt op de planeet Naboo. Dat conflict is een van de onderliggende oorzaken voor de uiteindelijke val van de Galactische republiek. Daarop kom ik terug in paragraaf 5.

4. Regeringsvorm en instituties

Wat betreft regeringsvorm is de Galactische republiek een parlementaire democratie. Hierna bespreek ik de twee belangrijkste politieke organen, de senaat en de kanselier, en de positie van de rechter binnen de Galactische republiek.

Op verschillende fronten is het parlement van de Galactische republiek naar aardse standaarden wat atypisch

4.1 De senaat

Het parlement van de Galactische republiek bestaat uit één kamer: de senaat. De senaat bestaat beweerdelijk uit tweeduizend leden. Elk zonnestelsel en de Handelsfederatie mag één senator afvaardigen.¹⁵ Die senator is niet (noodzakelijkerwijs) ook de regeringsleider of het staatshoofd van het zonnestelsel dat hij in de senaat vertegenwoordigt.¹⁶ Amidala is in *The Phantom Menace* koningin van Naboo, maar is op dat moment geen senator. De senator voor Naboo is in die fase van de filmreeks nog Palpatine.¹⁷ Anders dan bijvoorbeeld in Nederland, kunnen parlementariërs in de Galactische republiek hun zetel verliezen na een motie van wantrouwen. Deze motie wordt in stemming gebracht door de ethische commissie van de senaat.¹⁸

Op verschillende fronten is het parlement van de Galactische republiek naar aardse standaarden wat atypisch. Wat in de eerste plaats opvalt, is dat het parlement van de Galactische Republiek met tweeduizend leden een behoorlijke omvang heeft. Op aarde heeft slechts één parlement meer dan tweeduizend leden: het Nationaal Volkscongres van China. Het Chinese parlement komt eenmaal per jaar voor een korte periode bijeen. De rest van de tijd neemt het Permanente Comité de taken van het Nationaal Volkscongres waar.¹⁹ Dat de Galactische senaat zoveel leden heeft, is overigens niet vreemd, gelet op de vermoedelijk enorme bevolkingsomvang van de Galactische republiek.

Ten tweede verdient opmerking dat het parlement van de Galactische republiek slechts één kamer heeft en dat de leden daarvan de zonnestelsels vertegenwoordigen.²⁰ Federaties met een eenkamerstelsel zijn zeldzaam op aarde. De meeste federaties op onze planeet hebben een tweekamerstelsel, waarvan

één kamer doorgaans bestaat uit een afvaardiging van de deelstaten. In de Verenigde Staten is dat bijvoorbeeld de Senaat (artikel 1, sectie 3, van the Constitution of the United States) en in Duitsland de Bondsraad (artikel 50 van het Grundgesetz). De andere kamer wordt meestal op een andere manier samengesteld, zodat daar niet zozeer de belangen van de deelstaten centraal staan.

Die paar federaties met een eenkamerstelsel hebben, voor zover ik kan overzien, in het parlement doorgaans niet (alleen) vertegenwoordigers van de deelstaten zitten. In bijvoorbeeld de Aziatische dwergstaat Micronesië vertegenwoordigt een deel van de parlementariërs een kiesdistrict en een ander deel een deelstaat.²¹ In de Caraïbische dwergstaat Saint Kitts en Nevis wordt een deel van de leden van de National Assembly gekozen op basis van een districtenstelsel²² en een deel wordt benoemd door de gouverneur-generaal.²³ Die laatste leden worden zelfs senator genoemd. tot slot is onder omstandigheden ook de Attorney-General, de belangrijkste juridisch adviseur van de regering,²⁴ lid van de National Assembly.²⁵

4.2 De kanselier

Regeringsleider en staatshoofd van de Galactische republiek is de *Supreme Chancellor*.²⁶ Deze wordt door de senatoren uit hun midden gekozen. Deze kanselier heeft vervolgens blijvend het vertrouwen nodig van de senaat. Over het vertrouwen wordt gestemd als een senator een motie van wantrouwen indient. Wordt die motie gesteund, dan treedt de zittende kanselier af en kiest de senaat een nieuwe. Dit gebeurt in *The Phantom Menace*, wanneer de senaat het vertrouwen opzegt in kanselier Valorum vanwege de formalistische en (daardoor) te trage en ineffectieve aanpak van de crisis op Naboo in het conflict met de Handelsfederatie.

In parlementaire stelsels is het geen bijzonderheid dat de regeringsleider (min of meer) gekozen wordt door (een kamer van) het parlement en/of het vertrouwen nodig heeft van (een kamer van) het parlement. Neem bijvoorbeeld Duitsland. Uit artikel 63 van het Grundgesetz volgt dat de bondskanselier in beginsel gekozen wordt door (de meerderheid van) de Bondsdag op voordracht van de president (die de gekozen vervolgens benoemt).²⁷ In artikel 67 van het Grundgesetz is de vertrouwensregel verankerd. Men spreekt wel over een ‘konstruktives Misstrauensvotum’, omdat de Bondsdag het vertrouwen opzegt door een opvolger te kiezen.

In Nederland wordt de minister-president niet gekozen door het parlement. Ingevolge artikel 43 van de Grondwet wordt hij bij koninklijk besluit benoemd. Het koninklijk besluit waarbij de minister-president wordt benoemd, wordt mede door hemzelf ondertekend (artikel 48 van de Grondwet). Op de achtergrond speelt het parlement wel een belangrijke rol. De vertrouwensregel schrijft voor dat een bewindspersoon zijn ontslag moet aanbieden aan de Koning wanneer het parlement laat blijken geen vertrouwen meer in hem te hebben. Dat kan het parlement bijvoorbeeld doen via een motie van wantrouwen. Nadat de Koning het ontslag heeft geaccepteerd, wordt het bij koninklijk besluit verleend (zie artikel 43 van de Grondwet). Het parlement kan het vertrouwen in de minister-president direct na zijn aantreden (of op elk later moment) opzeggen.²⁸ Bij de totstandkoming van het kabinet is het dan ook van belang om ervoor te zorgen dat de minister-president (net als de rest van het kabinet) voldoende vertrouwen van het parlement heeft. Doorgaans is de minister-president de partijleider van de grootste partij die deelneemt aan de coalitie.

Regeringsleider en staatshoofd van de Galactische republiek is de Supreme Chancellor

4.3 De rechter

De Galactische republiek kent een rechterlijke macht. De rechters komen weliswaar niet in beeld in de films, maar worden wel genoemd. In *The Phantom Menace* bespreekt (dan nog) senator Palpatine met Amidala om het conflict met de Handelsfederatie via de rechter aan te pakken. Die weg wordt uiteindelijk niet gevolgd. In *Attack of the Clones* blijkt wel dat de actie van de Handelsfederatie juridische gevolgen heeft gehad. De rechter beslist dat de Handelsfederatie zijn leger moet verkleinen. Duidelijk wordt ook dat Nute Gunray, leider van de Handelsfederatie, ondanks vier procedures bij de *Supreme Court* zijn positie mocht behouden.

⁸ Vernoemd naar de enige (voor het publiek bekende) planeet uit het zonnestelsel.

⁹ Zo volgt uit de Grondwet van Naboo. Daarover *Attack of the Clones*.

¹⁰ Vergelijk ‘Naboo Royal Advisory Council’, starwars.fandom.com.

¹¹ ‘Gungan’, starwars.fandom.com.

¹² ‘Trade federation’, starwars.fandom.com.

¹³ Dit blijkt allemaal uit *The Phantom Menace*.

¹⁴ ‘Trade federation’, starwars.fandom.com.

¹⁵ Zie ‘Galactic Republic’, starwars.fandom.com. Vergelijk ook de uitspraak van Amidala in die zin in *Revenge of the Sith*.

¹⁶ Iets soortgelijks geldt voor de Handelsfederatie: de senator hoeft niet per se het hoofd van de organisatie te zijn.

¹⁷ Uit *Revenge of the Sith* lijkt te volgen dat de monarch van Naboo bepaalt wie Naboo vertegenwoordigt in de senaat.

¹⁸ ‘Vote of No Confidence’, starwars.fandom.com.

¹⁹ Zie hierover hoofdstuk III, afdeling 1 van de Grondwet van de Volksrepubliek China.

²⁰ Behalve het lid dat de Handelsfederatie vertegenwoordigt.

²¹ Zie artikel IX, sectie 8 van de Grondwet van Micronesië: “The Congress consists of one member elected at large from each state on the basis of state equality, and additional members elected from congressional districts in each state apportioned by population.”

²² Sectie 26, onder (1) (a) en sectie 29 van de Grondwet van Saint Christopher and Nevis.

²³ Sectie 26, onder (1) (b) en sectie 30 van de Grondwet van Saint Christopher and Nevis.

²⁴ Sectie 64, onder (1) van de Grondwet van Saint Christopher and Nevis.

²⁵ Sectie 26, onder (4) van de Grondwet van Saint Christopher and Nevis.

²⁶ ‘Supreme Chancellor’, starwars.fandom.com.

²⁷ Zie het eerste en tweede lid. In het derde en vierde lid is bepaald wat achtereenvolgens de mogelijke scenario's zijn wanneer de voorgedragen persoon niet wordt gekozen.

²⁸ Zoals gebeurde vlak na het aantreden van het kabinet-Colijn V.

In de animatieserie *The Clone Wars* zien we de rechterlijke macht van de Galactische republiek wél in actie. Jedi Ahsoka Tano wordt voor een militair tribunaal vervolgd voor hoogverraad.²⁹ Ze zou de hangar van de tempel van de Jedi hebben gebombardeerd. Opmerkelijk is dat de kanselier de gerechtelijke procedure voorziet en dat leden van de senaat dienstdoen als jury.³⁰ Zulke vermengingen van functies zijn om verschillende redenen problematisch. Ten eerste staan ze op gespannen voet met de gedachte van machtscheiding. Ten tweede staat de onpartijdige positie van het gerecht onder druk. Dat is in dit het geval in het bijzonder zo, omdat de senaat de beslissing heeft genomen om Ahsoka Tano te vervolgen. Het gevaar bestaat dat de leden van de jury – als leden van de senaat – hun oordeel al klaar hebben. Ten derde is de positie van de kanselier als rechter vanuit het perspectief van rechterlijke onafhankelijkheid twijfelachtig. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens bijvoorbeeld benadrukt in zijn rechtspraak herhaaldelijk het belang van onafhankelijkheid van de rechter ten opzichte van de uitvoerende macht.³¹ Een dergelijke onafhankelijkheid is onmogelijk te waarborgen als (een lid van) de uitvoerende macht rechterlijke taken vervult, zoals in dit geval.³²

5. De val van de Galactische republiek en de opkomst en ondergang van het Galactische keizerrijk

In de laatste jaren van de Galactische republiek ging het bergafwaarts. De senaat werd geteisterd door corruptie, was een log, bureaucratisch vehikel, en de macht van kanselier Valorum was verdampt. De machtsbeluste Palpatine greep tijdens het conflict met de Handelsfederatie de kans om kanselier te worden.

In het volgende conflict, ook door Palpatine georkestreerd, zorgt hij op slinkse wijze voor uitbreiding van zijn bevoegdheid als kanselier. Een aantal zonnestelsels wil zich – gesteund door commerciële partijen, zoals de Handelsfederatie³³ – afscheiden van de Galactische republiek. De senaat is verdeeld over de juiste aanpak. Een deel van de senaat wil een leger tot stand brengen om zo de separatisten te ‘bestrijden’.³⁴ Een ander deel ziet meer in een vreedzame oplossing.

Palpatine bespeelt de tijdelijke vervanger van dan senator Amidala. Deze doet vervolgens een voorstel om de kanselier noodbevoegdheden toe te kennen. Die noodbevoegdheden geven de kanselier de mogelijkheid om, zonder nadere parlementaire interventie, een leger tot stand te brengen. Dit voorstel wordt aangenomen. Palpatine maakt van zijn bevoegdheid gebruik en werpt de Galactische republiek in een oorlog met de separatistenbeweging. Tijdens de oorlog versterkt Palpatine zijn positie langzaam verder en verder, zowel feitelijk als juridisch, tot het punt dat zelfs wordt beweerd dat de senaat feitelijk niet meer bestaat en Palpatine een dictator is geworden.³⁵

Aanvankelijk was de veronderstelling dat de noodbevoegdheden van de kanselier zouden worden ingetrokken en teruggegeven aan de senaat op het moment dat de crisis ten einde was. Niets blijkt echter minder waar. Na afloop van de oorlog en een door hem beweerde rebellie van de *Jedi Order*, roept Palpatine in een speciale bijeenkomst van de senaat het Galactische keizerrijk uit. Hij benoemt zichzelf tot soevereine heerser voor het leven. De beslissing wordt in de senaat met gejuich ontvangen. “So this is how liberty dies, with thunderous applause...”, merkt Amidala snedig op.

Het Galactische keizerrijk valt vanaf een zeker moment het best te typeren als een autoritair en militair regime

Het Galactische keizerrijk valt vanaf een zeker moment het best te typeren als een autoritair en militair regime. In eerste instantie liet Palpatine de senaat bestaan. Zo gaf hij de zonnestelsels het gevoel zeggenschap te hebben. Dat zou de kans op rebellie beperken. Toen zijn positie sterk genoeg was, liet Palpatine het volksvertegenwoordigend orgaan echter ontbinden.³⁶ Cruciaal voor de machtspositie van Palpatine

zijn de geavanceerde wapens en militaire technieken waarover het keizerrijk de beschikking heeft (met als hoogtepunt de *Death Star*, een wapen dat planeten kon vernietigen) en de bijzondere krachten van zowel Palpatine als zijn adjutant Darth Vader.³⁷ In de originele trilogie komt het keizerrijk ten val door de inspanningen van Luke Skywalker, zijn zus Leia Organa en hun vrienden Han Solo en Chewbacca.

De machtsgreep en -uitbreiding van Palpatine was democratisch gelegitimeerd en paste binnen de kaders van het (staats)recht van de Galactische republiek. Palpatine maakte handig gebruik van zijn sluwheid, maar doorslaggevend was de timing van zijn acties. De tactiek om in tijden van crises macht te grijpen en/of uit te bouwen, is zo oud als de weg naar Rome. Ook bijvoorbeeld Adolf Hitler greep een crisissituatie aan om zijn macht te vestigen en verder uit te breiden.³⁸

6. Tot slot

Deze uiteenzetting is vooral bedoeld voor het plezier van de lezer. Kunnen we ter afsluiting van dit verhaal misschien niet toch iets leren van het staatsrecht in Star Wars? Het gaat wat ver om harde lessen te trekken uit een filmreeks over een staatsinrichting die behoorlijk ver van onze werkelijkheid af staat. Daarnaast betwijfel ik of het systeem uit de films geschikt is om een intergalactische staat in te richten.

Wat opvalt in Star Wars is dat – voor zover bekend – alle levende wezens uiteindelijk onderworpen zijn aan hetzelfde overheidsverband: de Galactische republiek

Desondanks biedt de Galactische republiek een interessant en nieuw perspectief. Wat opvalt in Star Wars is dat – voor zover bekend – alle levende wezens uiteindelijk onderworpen zijn aan hetzelfde overheidsverband: de Galactische republiek. Op aarde is dat niet zo. Het uitgangspunt is dat staten soeverein zijn. Er is met de Verenigde Naties weliswaar een wereldwijde intergouvernementele organisatie, maar het primaat ligt toch overduidelijk bij de aangesloten staten. Dat is ook waar in eerste instantie de (democratische) besluitvor-

ming is geregeld. Dat is vaak logisch. Dat inwoners van Nijmegen geen zeggenschap hebben over het planologische regime van een klein stadje in California, is niet verrassend.

Soms zijn er evenwel goede redenen om mensen zeggenschap te geven over aangelegenheden aan de andere kant van de wereld. De kap van het Amazoneregenwoud en de hygiënevoorschriften in bijvoorbeeld China hebben niet alleen invloed op de mensen in Brazilië respectievelijk China, maar ook op andere aardbewoners. Een probleem als klimaatverandering wordt veroorzaakt niet door één staat of door één groep mensen, maar door letterlijk iedereen op aarde. Het gedrag in en van staten kan kortom invloed hebben op de rest van de wereld. Een overkoepelend overheidsverband zou wellicht kunnen helpen om mondiale problemen als hiervoor geschetst het hoofd te kunnen bieden. Is een zo vergaande – en ook succesvolle – samenwerking op mondiaal niveau (science)fiction of werkelijk haalbaar? De Galactische republiek heeft het in ieder geval duizend jaar volgehouden.³⁹

29 Daarvoor moet Ahsoka Tano eerst uit de *Jedi Order* worden verwijderd. De suggestie wordt gewekt dat Jedi alleen intern berecht kunnen worden.

30 Zie ‘Trial of Ahsoka Tano’, starwars.fandom.com.

31 Zie onder meer r.o. 49 van EHRM 18 juli 2013, EHRC 2013/238, m.nt. K.J. Zeegers (Maktouf en Damjanović t. Bosnië en Herzegovina).

32 Vergelijk ook EHRM 16 december 1999, EHRC 2000/15 (T. t. Verenigd Koninkrijk).

33 Amidala vat de gevaren kernachtig samen in haar gesprek met Dooku, leider van de separatisten, in *Attack of the Clones*: “I know of your treaties with the Trade Federation, the Commerce Guilds, and the others, Count. What is happening here is not government that has been bought out by business... it’s business becoming government!”

34 De *Military Creation Act*. De Galactische republiek had lange tijd geen leger.

35 Beide uitspraken zijn van Mon Mothma in *Revenge of the Sith*. Veelzeggend is ook de megalomane uitspraak van Palpatine nadat Jedi Master Mace Windu hem in naam van de senaat probeert te arresteren: “I am the Senate!” De uitspraak doet denken aan de uitspraak “L’état, c’est moi”, die aan Lodewijk XIV wordt toegeschreven.

36 Generaal Tarkin in *A New Hope*: “The Imperial Senate will no longer be of any concern to us. I’ve just received word that the Emperor has dissolved the council permanently. The last remnants of the Old Republic have been swept away.” En later: “The regional governors now have direct control over territories. Fear will keep the local systems in line. Fear of this battle station.”

37 Zowel Palpatine, in zijn hoedanigheid als Darth Sidious, als Darth Vader zijn Dark Lords of the Sith. De Sith zijn – min of meer – de tegenhangers van de Jedi. Ze hebben zich overgegeven aan de dark side of the Force en laten zich vooral leiden door negatieve emoties. Zie ‘Sith’, starwars.fandom.com.

38 Hitler is overigens ook een van de historische figuren op wie Palpatine is gebaseerd. De primaire inspiratiebron van de bedenker van Star Wars, George Lucas, voor Palpatine is opvallend genoeg echter geen autocraat, maar voormalig president van de Verenigde Staten Richard Nixon. Zie ‘Darth Sidious’, starwars.fandom.com.

39 Zie ‘Galactic Republic’, starwars.fandom.com.